

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821

Τιμούμε φέτος τα 200 χρόνια από τη γέννηση του ελληνικού κράτους, από την έκρηξη του ελληνικού εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, την επανάσταση του 1821.

Σε μια παλαιότερη ανάλυση του ο ιστορικός Σπύρος Ασδραχάς, θεωρούσε ότι η επανάσταση του 1821 αποτελεί **την πιο ευρωπαϊκή στιγμή της ελληνικής ιστορίας του 19^{ου} αιώνα!** Αναμφίβολα εντάσσεται στην **οικουμενική δυναμική των μεγάλων κοινωνικών και πολιτικών ρευμάτων της νεωτερικότητας**, των συγκρούσεων και επαναστάσεων, που μέσα σε λίγες δεκαετίες οδήγησαν σε ριζικές ανατροπές τα θεοκρατικά, απολυταρχικά καθεστώτα, αναδεικνύοντας νέα πολιτικά μορφώματα, **τα εθνικά δημοκρατικά κράτη.**

Ο καθηγητής Βασίλης Κρεμμυδάς το τεκμηρίωσε πιο αναλυτικά :

«η Επανάσταση του 1821 παρουσιάζεται, από τα σίριαλ της τηλεόρασης μέχρι τα σχολικά βιβλία Ιστορίας, ως αποτέλεσμα αφύπνισης των σκλαβωμένων, γιατί τα τελευταία χρόνια πριν από το 1821 η καταπίεση από τον κατακτητή είχε γίνει αφόρητη, ως αντίδραση στον κατακτητή που ξεπέρασε κάθε όριο. Παρουσιάζεται ως εξέγερση που οφείλεται στην ιδέα της ελευθερίας, αλλά οδήγησε στην ελευθερία χάρη στην επέμβαση των ξένων.

Μια επανάσταση ολόκληρη εμφανίζεται ως αγανάκτηση, χωρίς μπούσουλα, που έφερε την ελευθερία χάρη στην καλοσύνη, αλλά και για το συμφέρον τους, των μεγάλων της Ευρώπης. Όλα αυτά ακυρώνουν ή δυσχεραίνουν κάθε προσπάθεια να πλησιάσουμε την ιστορική αλήθεια.

Στην πραγματικότητα, η Επανάσταση ήταν εξαιρετικά προετοιμασμένη μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια και ιδεολογικά θωρακισμένη. Είχε συγκεκριμένο μπούσουλα και σαφέστατο αίτημα. Πίσω από όλα υπάρχει μηχανισμός, η Φιλική Εταιρεία. Η προετοιμασία, η επιλογή του χρόνου, η ιδεολογική θωράκιση, η εξεύρεση υλικών μέσων ήταν έργο αυτού του μηχανισμού.

Η Φιλική Εταιρεία είχε αποφασίσει να αρχίσει η Επανάσταση από δύο σημεία: **τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες και την Πελοπόννησο.** Φαίνεται, ότι το σχέδιο ήταν η νικηφόρα πορεία της Επανάστασης στις Ηγεμονίες να συνενωθεί με το δεύτερο σημείο, την Πελοπόννησο. Εκεί λοιπόν, στις Ηγεμονίες, στις **24 Φεβρουαρίου 1821**, από το «γενικόν στρατόπεδον του Ιασίου», κυκλοφόρησε μία **Προκήρυξη** με τον τίτλο **«Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος»** και με την υπογραφή του αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρου Υψηλάντη. Από εκεί εκπέμπεται όλη η ιδεολογία του Εικοσιένα· είναι το ιδεολογικό του μανιφέστο.

Η προκήρυξη είναι ένα συγκροτημένο και σοφό κείμενο. Αρχίζει με αυτό που συμβαίνει στην Ευρώπη: «Οι λαοί της Ευρώπης πολεμούντες υπέρ των ιδίων δικαιωμάτων και της ελευθερίας αυτών, μας προσκάλουν εις μίμησιν...».

Τα λίγα αυτά λόγια είναι γεμάτα μηνύματα, με κυριότερα δύο: ότι με τις πρώτες λέξεις συνδέεται αμέσως η Ελληνική Επανάσταση **με την Ευρώπη αποκλειστικά – μάλιστα με τους λαούς της** και επιπλέον το σύνθημα που προβάλλεται πρώτο πρώτο είναι **τα δικαιώματα.**

Εμφανίζει, με άλλα λόγια, ο συντάκτης της Προκήρυξης την Ελληνική Επανάσταση **ως ένα μέρος της γενικότερης επαναστατικής κινητικότητας της Ευρώπης** και υποδεικνύει ως λόγο της τα δικαιώματα: δικαιώνει την Επανάσταση και προβάλλει αιτήματα. Ας σημειώσουμε ότι η λέξη δικαιώματα είναι από τα κεντρικότερα κηρύγματα του διαφωτισμού.

Ασφαλώς, πρώτο από τα δικαιώματα εγγράφεται η **ελευθερία**. . . και κοντά στην ελευθερία και τα δικαιώματα προστέθηκε η νέα λέξη: **«πατρίς»**. . . Αργότερα θα κάνει την εμφάνιση της και η λέξη **«πολίτης»** και αυτή γνήσιο τέκνο της Γαλλικής Επανάστασης.

Το ιδεολογικό ένδυμα του Εικοσιένα θα ολοκληρωθεί με την **αναφορά στους αρχαίους προγόνους**.

Το στίγμα λοιπόν είναι σαφέστατο: κάναμε την Επανάσταση με ιδεολογικό στήριγμα τα κηρύγματα του διαφωτισμού και με το βλέμμα στραμμένο στη Γαλλική Επανάσταση, όπου ένας ελεύθερος λαός παλεύει για πολιτική και κοινωνική ελευθερία. Διεκδικήσαμε ελευθερία και ανεξαρτησία ως δικαίωμα, ενθουμούμενοι τα κατορθώματα των ένδοξων προγόνων, προκειμένου να υπερασπιστούμε την ελευθερία μας».

(Βασίλης Κρεμμυδάς «Το ιδεολογικό στίγμα του 1821» δημοσιευμένο στα «Νέα», 24/3/2011)

Ως στρατιωτικό γεγονός η επανάσταση ξεκίνησε στις 24 Φεβρουαρίου του 1821, στις παραδουνάβιες ηγεμονίες (σημερινή Ρουμανία), από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και έληξε στις **12 Σεπτεμβρίου του 1829**, όταν ο αδελφός του, Δημήτριος Υψηλάντης, **στη μάχη της Πέτρας Βοιωτίας**, εκδίωξε τα τελευταία υπολείμματα του οθωμανικού στρατού. Κράτησε δηλαδή **8,5 χρόνια**. Μεγάλο χρονικό διάστημα και για τους ενόπλους και για τους αμάχους επαναστατημένους!

Ως πολιτικό γεγονός, οδήγησε στη δημιουργία του **ανεξάρτητου** ελληνικού κράτους, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, **το 1830**, που αναγνωρίστηκε από τις τρεις δυνάμεις που είχαν εμπλακεί υπέρ των Ελλήνων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και υποχρεωτικά από τον Σουλτάνο, μετά την ήττα του στόλου του, στο Ναβαρίνο (έξω από την Πύλο) και σε έναν ακόμη Ρωσοτουρκικό πόλεμο.

1. Πρωτόκολλο περί ανεξαρτησίας της Ελλάδος (3 Φεβρουαρίου 1830). 2. Συνθήκη Κωνσταντινουπόλεως (9 Ιουλίου 1832). 3. Πρωτόκολλο της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου (30 Αυγούστου 1832): Το ελληνικό κράτος περιλαμβάνει την Πελοπόννησο με τα νησιά του Αργοσαρωνικού, τη Στερεά Ελλάδα, την Εύβοια, τις Σποράδες και τις Κυκλάδες (κίτρινο).

Λίγους μήνες μετά τη στρατιωτική έναρξη της επανάστασης, μεταξύ Δεκεμβρίου 1821 και **Ιανουαρίου του 1822**, οι Έλληνες έσπευσαν να ψηφίσουν **Σύνταγμα στην Επίδαυρο**, αφού προηγήθηκαν μερικά βραχύβια τοπικά συντάγματα. Ονομάστηκε **«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος»**. Είναι χαρακτηριστικό ότι έγινε δεκτή αμέσως από όλους η αντιπροσωπευτική αρχή και η διάκριση των εξουσιών. Κανείς δεν σκέφτηκε για μοναρχία!

Το Σύνταγμα αυτό θα αναθεωρηθεί δύο φορές. Μια στο Άστρος, τον Απρίλιο του 1823, και μια στην Τροιζήνα, τον Μάιο του 1827. Η δεύτερη αναθεώρηση, του 1827, δημιούργησε ένα Σύνταγμα που έμεινε **στην ιστορία ως το πλέον δημοκρατικό και φιλελεύθερο στην εποχή του**. Η αρχική φράση που θέσπιζε τη Δημοκρατία, έλεγε : **«η κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος, πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού»**. Έθνος και λαός ήταν τότε έννοιες ταυτόσημες, σύμφωνα με τα πρότυπα των Γάλλων επαναστατών. Παράλληλα καθιερωνόταν πλήρης κατάλογος όλων των μέχρι τότε γνωστών δικαιωμάτων, πάλι κατά τα πρότυπα των γαλλικών δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη.

Αλλά δεν είναι μόνο η γαλλική επανάσταση που συνδέεται με την ελληνική. Θα πρέπει να την εντάξουμε μέσα σε έναν πλαίσιο πανευρωπαϊκών και παγκοσμίων επαναστάσεων που συντελούνται μεταξύ 1770 και 1830, αν θέλουμε να την κατανοήσουμε : από την αμερικανική επανάσταση (1775-1783), τη γαλλική Επανάσταση (1789-1799) και τους πολέμους της (1792-1799) έως την επανάσταση της Αϊτής (1791-1804), τις εξεγέρσεις στην Καραϊβική και τους πολέμους της ανεξαρτησίας στη Νότιο Αμερική (1808-1833), καθώς και των επαναστάσεων στη Μεσόγειο: στην Ισπανία το 1820, την Ιταλία (1820-1821) και, τέλος, στη Ρωσία το 1825. Όλες υπήρξαν παιδιά του διαφωτισμού.

Αν κάποιος θέλει να προσεγγίσει αυτό το γενέθλιο συμβάν του ελληνικού κράτους, θα πρέπει πρωτίστως να αναρωτηθεί σε τι διαφέρει η επανάσταση του 1821 από προηγούμενες εξεγέρσεις ελληνοφώνων (και όχι μόνο) εναντίον της οθωμανικής εξουσίας, όπως για παράδειγμα αυτή του 1770. **Η πιο προφανής απάντηση**, που δίνουν όλοι οι ιστορικοί, όπως και οι Κρεμμυδάς και Ασδραχάς, λέγεται **νεοελληνικός διαφωτισμός**. Το ρεύμα νεωτερικών ιδεών δηλαδή που απλώθηκε- κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα- από τη δυτική (Λοκ, Ρουσσώ, Μοντεσκιέ, Ντιντερό, Βολτέρος, Καντ κ.α.) στην ανατολική Ευρώπη, από διανοούμενους όπως ο **Ευγένιος Βούλγαρης**, ο **Δημήτριος Καταρτζής**, ο **Ιώσηπος Μοισιόδας**, ο **Ανώνυμος** με την **Ελληνική Νομαρχία** (την αρχή του νόμου δηλαδή) του αλλά κυρίως ο **Ρήγας Φεραίος** και ο **Αδαμάντιος Κοραΐς**.

Αυτοί θα μεταφέρουν με τα γραπτά τους τις νέες ιδέες (ιδέες που έγιναν παράνομες στην Ευρώπη, μετά την οριστική ήττα του Ναπολέοντα το 1815 και την επικράτηση της Ιερής Συμμαχίας) τις ιδέες του έθνους και της εθνικής ανεξαρτησίας, της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, της δημοκρατίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης.

Για πρώτη φορά οι εξεγερμένοι σε μια γωνιά του οθωμανικού κράτους, δεν ζητούν ανεξαρτησία και προστασία από μια μεγάλη δύναμη ως χριστιανοί απλώς, ως γένος των Ρωμιών, **αλλά αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες**, έθνος των Ελλήνων, απόγονοι των αρχαίων, που οι Ευρωπαίοι ανακάλυψαν και τόσο θαυμάζουν. Πρόκειται για κοσμογονική αλλαγή στα μυαλά όχι μόνο των ηγετικών ομάδων, όπως οι έμποροι, οι караβοκυραίοι – εφοπλιστές ή οι κοτζαμπάσηδες, αλλά και των απλών ανθρώπων. Αλλαγή την οποία ένας ευφυής πασάς στην Ήπειρο, ο Αλή, πρόσεξε: **« Εσείς οι Έλληνες κάτι μεγάλο έχετε στο κεφάλι σας. Δεν βαφτίζετε τα παιδιά σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρά Λεωνίδα, Διομήδη, Θεμιστοκλή. Σίγουρα κάτι μαγειρεύετε»**.

Ας θυμηθούμε ότι μέχρι τις παραμονές της επανάστασης η λέξη Έλληνας δεν έχει αποβάλει ακόμα το θρησκευτικό της φορτίο : σημαίνει πρωτίστως εθνικός, δηλαδή ειδωλολάτρης. Για το λόγο αυτό πολλοί στοχαστές προτιμούν να χρησιμοποιούν τον όρο Γραικός! Η νέα σημασία του Έλληνα, εμποτισμένη με την εθνική εκτός από τη θρησκευτική ταυτότητα, θα διώξει σταδιακά την παλιά και θα αλλάξει τις συμπεριφορές των Ρωμιών, προετοιμάζοντας την εξέγερση των Ελλήνων.

Ο **Σουλτάνος** θεωρεί αιτία της εξέγερσης των "απίστων" την έκπτωση του μουσουλμανικού, αλλά και του πολεμικού ήθους. Η διασάλευση της τάξης είναι σημάδι της παρέμβασης της Θείας Πρόνοιας στην ιστορία, αποτελεί δηλαδή προϊόν της βούλησης του Θεού, που απαιτεί την τιμωρία των ανάξιων. Ο ιερός πόλεμος απαιτεί την επιστροφή στις επιταγές της θρησκείας.

Την παρέμβαση του Θεού επικαλείται όμως από τη μεριά του και ο **Μακρυγιάννης** για να νομιμοποιήσει την εξέγερση, ως εξέλιξη που παρακολουθεί την αταξία και, όπως κάθε τι που συμβαίνει στον κόσμο, συντελεί στην πραγματοποίηση του σχεδίου της Θείας Πρόνοιας. Και είναι σίγουρο ότι η γραφή του Μακρυγιάννη αποτυπώνει κοινούς τόπους των ανθρώπων του καιρού και του πολιτισμού του.

Σύμφωνα με αυτό το σχήμα κατανόησης του κόσμου φαίνεται να υπάρχουν **κάποια κοινά πεδία ανάμεσα σε κατακτητές και κατακτημένους** : ο σουλτάνος προσλαμβάνει την εξέγερση ως συνέπεια της διασάλευσης της τάξης του κόσμου λόγω πρακτικών και συμπεριφορών κάποιων αξιωματούχων, που πρέπει να τιμωρηθούν αυστηρά και οι εξεγερμένοι να συντριβούν ή να υποταχθούν, ενώ ο Μακρυγιάννης κατανοεί την εξέγερση ως αντίδραση απέναντι στην έκπτωση της "δικαιοσύνης" που αντιπροσώπευε ο μηχανισμός της κατάκτησης στα μάτια των κατακτημένων.

Το προνοιακό αυτό σχήμα έχει διαμορφωθεί, για τους χριστιανούς, από το Πατριαρχείο σχεδόν αμέσως μετά την άλωση του 1453, θα διατηρηθεί σε όλη την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας και είναι περίπου το εξής : ο θεός μας τιμώρησε για τις αμαρτίες μας και έφερε τον κατακτητή. Είναι πρόπον λοιπόν να ζούμε στα πλαίσια της «δικαιοσύνης» του (δηλαδή τα πατριαρχικά προνόμια αρχικά και την οργάνωση σε θρησκευτικά μιλλέτ αργότερα), έστω και ως υπόδουλοι, γιατί αν εξεγερθούμε πάμε αντίθετα με τη θέληση του θεού. Λογική συνέπεια : ο αφορισμός της επανάστασης που ακολούθησε τους αφορισμούς πολλών διαφωτιστών.

Εδώ ακριβώς εισχωρούν σαν σφήνα **τα νέα νοητικά πλαίσια που προέρχονται από τον νεωτερικό λόγο της επανάστασης**. Σ' αυτήν τη διαδικασία, οι άνθρωποι που ανήκουν στα παραδοσιακά περιβάλλοντα, με τη συμμετοχή τους στην επανάσταση γκρεμίζουν πίσω τους τις γέφυρες, καταστρέφουν τις πραγματικότητες που είναι οι μόνες μέσα στις οποίες μπορούν να υπάρχουν όπως ήταν πριν. Το παλιό σχήμα δεν χωράει πια τη νέα πραγματικότητα. Κι εδώ **δεν** μπορεί πλέον να ανακτηθεί ο "παλιός καλός καιρός" της δικαιοσύνης και της κραταιάς βασιλείας που υπόσχονται ο Σουλτάνος και ο Πατριάρχης στους επαναστάτες αν μεταμεληθούν.

Η πράξη, δηλ. η επανάσταση, έχει παραγάγει στην κοινή συνείδηση μια θεμελιώδη διαφορά ανάμεσα στην εθνική- νεωτερική και την παραδοσιακή σύλληψη του χρόνου και της πραγματικότητας. Δεν υπάρχει πλέον σημείο επιστροφής, γι' αυτό και «**Ελευθερία ή Θάνατος**», ότι κι αν σημαίνει αυτό για τον καθένα που το λέει και το πράττει

Ακόμη όμως και η Οθωμανική εξουσία, που θα αντιδράσει με τόση σφοδρότητα στην εξέγερση χαρακτηρίζοντάς την «προδοσία», με βάση την παραδοσιακή θεοκρατική της αντίληψη, θα αναγκαστεί, προκειμένου να κατανοήσει τι θέλουν αυτοί οι «άπιστοι» που ξεσηκώθηκαν, να επινοήσει νέες λέξεις για να μεταφράσει τα κείμενά τους. Έτσι, από τα οθωμανικά αρχεία γνωρίζουμε ότι δίπλα στην παραδοσιακή

λέξη **Ρουμ** (Ρωμιοί) ανασύρεται η αραβική λέξη **Γιουνάν** (Ίωνας) για να προσδιορίσει τους Έλληνες επαναστάτες. Επινοούνται νέες λέξεις όπως **ισικλάλ** (ανεξαρτησία) και **τζουμχουριέτ** (δημοκρατία), για να αποδώσουν τις αντίστοιχες ελληνικές των επαναστατημένων. Όλες αυτές οι λέξεις υπάρχουν και σήμερα στην τουρκική γλώσσα. Ο μέχρι τότε κυρίαρχος επηρεάζεται από τις νέες ιδέες των επαναστατημένων τις οποίες πολεμά : εθνική ανεξαρτησία, δημοκρατία, ισότητα, ελευθερία!

Οι επαναστατημένοι Έλληνες μοιάζουν να μπαίνουν με ιλιγγιώδη ταχύτητα στην εποχή της νεωτερικότητας, παρασέρνοντας μαζί τους σταδιακά τον έναν μετά τον άλλο τους λαούς της βαλκανικής και δείχνοντας τον δρόμο σε αυτούς της υπόλοιπης καταπιεσμένης Ευρώπης από τους οποίους εμπνεύστηκαν.
